

SOSTEn eduskuntavaalitavoite 1

Uudistetaan perusturvaa ja torjutaan eriarvoisuutta oikeudenmukaisella verotuksella

Suomen on korkea aika uudistaa perusturvaa niin, että se takaa kaikille ihmisille kohtuullisen elintason, on ymmärrettävä ja joustava sekä tukee toimintakykyä. Uudistusten kustannusten kattamiseksi käytetään verotuksen progressiota.

SOSTE

KIRJAUKSET HALLITUSOHJELMAAN:

- **Perusturvan uudistaminen aloitetaan välittömästi ja se tehdään vaiheittain laajan parlamentaarisen valmistelun pohjalta.** Perusturvaa uudistettaessa tavoitteena on eriarvoisuuden ja köyhyyden vähentäminen. Perusturvan tasoa korotetaan asteittain. Tason parantaminen aloitetaan kompensoimalla etuuksiin vuoden 2015 jälkeen tehdyt indeksileikkaukset ja -jäädtykset täysimääräisesti. Vaalikauden aikana toteutettavassa uudistuksen ensivaiheessa perusturvaan panostetaan vuositasolla 300 miljoonaa euroa. Tämän jälkeen perusturvaa korotetaan asteittain kohti kohtuullisen minimin viitebudjettien mukaista tasoa.
- **Selkeytetään järjestelmää** niin, että se on ihmisille ymmärrettävämpi ja puretaan todettuja byrokraloukkuja. Käynnistetään selvitys etuuksien laskennassa käytettävien erilaisten käsitteiden yhdenmukaistamiseksi. Tarkistetaan syyperusteisia etuuksia niin, että väliinputoamia tapahtuu vähemmän.
- Indeksileikkausten- ja jäädtysten kompensoinnin aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia julkiseen talouteen katetaan veropohjaa laajentamalla tai kiristämällä tuloverotuksen progressiota.
- **Muutettaessa verotuksen painopistettä työn verotuksesta kohti kulutusveroja, muutosten vaikutukset eri tuloluokkiin analysoidaan tarkasti.** Esimerkiksi ruokaan ja muihin välttämättömyyshyödykkeisiin kohdistuvia korotuksia kompensoidaan korottamalla perusturvan tasoa.

Taustaa: Perusturva kaipaa kokonaisuudistusta

Suomalainen sosiaaliturva on monimutkainen etuuksien, verotuksen ja palvelujen sekä palveluista maksettavien asiakasmaksujen muodostama kokonaisuus. Se ei vastaa kovin hyvin ihmisten vaihtuviin ja moninaisiin elämäntilanteisiin eikä työmarkkinoiden muutokseen.

SOSTEn jäsenistölleen tekemän kyselyn perustella sosiaali- ja terveysjärjestöt näkevät perusturvan keskeisimpinä ongelmina järjestelmän monimutkaisuuden ja turhan byrokraattisuuden. Etuushakemuksiin tarvitaan paljon liitteitä, ja osin samoja papereita joudutaan toimittamaan usealle taholle. Omia oikeuksia voi olla vaikea ymmärtää, eikä tuen tarvitsija välttämättä osaa tai kykene anomaan kaikkia etuuksia, joihin hän on oikeutettu. Järjestelmä reagoi hitaasti ihmisten muuttuviin elämäntilanteisiin ja ihmisten on mahdollista pudota eri etuuksien väliin esimerkiksi silloin, kun ihminen on saanut sairauspäivärahaa enimmäismäärän eikä ole vielä työkykyinen, mutta kuntoutuksen maksajaa ei löydy.

Perusturvan riittävyden arvioinnissa on todettu, että perusturvan taso ei riitä kattamaan kohtuullisen vähimmäiskulutuksen menoja. Perusturva kattaa 73–93 prosenttia kohtuullisen minimin kuluksista yksin vuokralla asuvalla. Esimerkiksi yksinasuvan työttömän perusturva kattaa vain noin 73 prosenttia minimibudjetista.

Tämän arvioinnin jälkeen perusturvaetuuksia on heikennetty erityisesti indeksileikkauksilla ja -jäädtyksillä. Kansaneläke- ja kuluttajahintaindeksisidonnaisia etuuksia leikattiin 0,85 prosenttia vuonna 2017 ja indeksit on jäädtytetty vuosille 2018–2019. Vuonna 2016 indeksi painui 0,4 prosenttia miinukselle. Vuonna 2015 tehtiin normaalia indeksikorotusta (1,1 %) pienempi korotus (0,4 %) valtaosaan Kelan etuuksista. Toimeentulotuki on pidetty leikkausten ja jäädtysten ulkopuolella. Jo ennen tehtyjä leikkauksia Euroopan Neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea on antanut Suomelle useita huomautuksia perusturvan liian matalasta tasosta.

SOSTEn selvitys osoittaa, että leikkausten seurauksena pienituloisten toimeentulo on vaikeutunut. Leikkaukset ovat kohdistuneet etenkin työttömiin, lapsiperheisiin ja opiskelijoihin. Indeksijäädtysten lisäksi perusturvaetuuksien varassa elävien ryhmien toimeentuloa on vaikeuttanut etuustulojen verotuksen kiristäminen. Perusturvaan kohdistuneet leikkaukset ohjaavat toimeentuloturvajärjestelmää väärään suuntaan: ne lisäävät toimeentulotuen käyttöä ja ihmisten jäämistä pitkäksi aikaa toimeentulotuen varaan. Toimeentulotuki on vahvasti tarveharkintainen etuus ja sen varaan joutuminen tarkoittaa ihmisille jatkuvaa asioimista etuusbyrokratian kanssa tuloistaan ja menoistaan raportoiden.

Riittämätön toimeentulo ilmenee myös ylivelkaantumisenä ja maksuhäiriöinä. Vuonna 2017 jo 374 000 henkilöllä oli maksuhäiriömerkintä. Riittävän perusturvan lisäksi ylivelkaantuneiden asemaa tulee parantaa palveluilla. Noin kolmekymmentä kuntaa tarjoaa asukkailleen tällä hetkellä sosiaalisia luottoja. Toiminnan piirissä on noin 44 prosenttia Suomen väestöstä. Sosiaalinen luotto tulee laajentaa kattamaan koko maa.

Kokonaan perusturvan varassa elävien ihmisten määrä on kasvanut Suomessa viime vuosina. Vuonna 2017 heitä oli noin 250 000 henkeä (4,7 % suomalaisista). Määrä on lisääntynyt noin 55 000:lla vuodesta 2010. Vuonna 2016 köyhyys- tai syrjäytymisriskissä Suomessa oli noin 849 000 henkilöä, eli 15,7 prosenttia väestöstä. Pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvia henkilöitä (tulot alle 60 % mediaanista) oli 654 000 vuonna 2017. Lapsiköyhyys koskettaa Suomessa noin 119 000 lasta.

Suomi on sitoutunut osana YK:n kestävän kehityksen Agenda 2030-tavoitteita puolittamaan köyhyyden vuoteen 2030 mennessä. Lisäksi Suomi on EU:n 2020-strategiassa sitoutunut vähentämään köyhyys- tai syrjäytymisriskissä elävien ihmisten määrää 150 000:lla vuosien 2010–2020 välisenä aikana. Tavoitteena oleva 770 000 on edelleen varsin kaukana.

SOSTEn suositukset perusturvan uudistamiseen:

- **Perusturva uudistaminen aloitetaan välittömästi ja se tehdään vaiheittain** laajan parlamentaarisen valmistelun pohjalta.
- **Huolehditaan perusturvan riittävästä tasosta.** Lakisääteisen perusturvan riittävyyden arvioinnin tulokset sekä kansainvälisten sitoumusten velvoitteet otetaan vakavasti. Perusturvan tasoa korotetaan asteittain. Tason parantaminen aloitetaan kompensoimalla etuuksiin vuoden 2015 jälkeen tehdyt indeksileikkaukset ja -jäädytykset täysimääräisesti. Vaalikauden aikana toteutettavassa uudistuksen ensivaiheessa perusturvaan panostetaan vuositasolla 300 miljoonaa euroa. Tämän jälkeen perusturvaa korotetaan asteittain kohti kohtuullisen minimin viitebudjettien mukaista tasoa. Jotta etuudet eivät enää jäisi jälkeen yleisestä kustannuskehityksestä, kaikki etuudet sidotaan indeksiin. Vähimmäismääräisten päivärahojen tasot yhtenäistetään.
- **Käynnistetään selvitys etuuksien laskennassa käytettävien erilaisten käsitteiden yhdenmukaistamiseksi.** Siinä määritellään, miltä osin erilaisia etuuksien laskennassa käytettäviä käsitteitä voidaan yhtenäistää ja missä tilanteissa on tarkoituksenmukaista säilyttää erilaisia rajauksia. Eroja on muun muassa lasten ikärajoissa, perhe- ja ruokakuntakäsitteissä, tulokäsitteissä sekä tarveharkinnassa. Ikärajojen yhtenäistäminen 18 vuoteen toisi selkeyttä järjestelmään. Ihmisille selkeää olisi, että kaikki etuudet laskettaisiin 30 päivälle. Selkeää olisi myös, että ansiotulot vaikuttaisivat samalla tavalla jokaiseen etuuteen.
- **Selkeytetään järjestelmää niin, että etuuksia haetaan yhdestä paikasta.** Ihminen ohjataan kaikkien niiden etuuksien ja palvelujen piiriin, joihin he ovat oikeutettuja sen hetkisessä elämäntilanteessaan. Päätös tulee nopeasti ja siinä on sovitettu yhteen nyt eri syistä maksettavat etuuslajit. Päätös on selkeä, jotta ihminen ymmärtää perusteet päätökselle ja voi tarvittaessa valittaa siitä. Kun jokin etuus on maksussa, mahdolliset eri etuuslajien väliset tasauserät ja työtulon suojaosuudet huomioidaan järjestelmän sisällä.
- **Syyperusteisia etuuksia tarkistetaan niin, että väliinpuotoamisia tapahtuu vähemmän ja järjestelmä huomioi joustavammin ihmisten elämäntilanteet** ja niissä tapahtuvat muutokset. Tällöin toimeentulotuen tarpeen voidaan olettaa vähenevän.
- **Etuuksiin liittyvää oikeutta palveluihin vahvistetaan** niin, että jatkossa ihmiset saavat nykyistä sujuvammin heidän elämäntilanteeseensa vastaavat palvelut.
- **Tuetaan ylivelkaantuneita riittäväillä palveluilla.**
- **Huolehditaan, että sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut eivät ole hoivan ja hoidon este.** Asiakasmaksujen vaikutus ihmisten käytettävissä oleviin tuloihin tulee huomioida perusturvakokonaisuudessa. Asiakasmaksut eivät saa aiheuttaa velkaantumista.
- **Etuuksia ja ansiotuloja sovitetaan yhteen nykyistä joustavammin.** Tavoiteltavaa on, että etuudet vähenevät asteittain työn teon lisääntyessä niin, että työn tekemisen lisääminen on mahdollisimman kannattavaa.
- **Järjestelmää muutetaan enemmän mahdollistavaksi ja vähemmän sanktioivaksi** muun muassa työttömyysturvan karensseja lyhentämällä ja osallistumisesta palkitsemalla.
- **Tarkastellaan yhteiskunnallisia hyötyjä perusturvaa uudistettaessa pitkällä aikavälillä.** Pidemmällä aikavälillä paremmin toimiva etuusjärjestelmä ja vahvempi perusturva johtavat siihen, että yhä harvemmalla on tarvetta turvautua sosiaalietuuksiin toimeentulon rakentamisessa. Myönteinen vaikutus toimintakykyyn, työmarkkinoille osallistumiseen ja siten kansantulon tuottamiseen sekä toisaalta vähentävä vaikutus kalliiden korjaavien sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeeseen, pitkittyneisiin toimeentulotukiasiakkuuksiin sekä muihin sosiaalisten ongelmien hoitoon käytettäviin menoihin tarkoittavat sitä, että sosiaali- ja terveysjärjestöjen esittämät muutokset perusturvaan voidaan nähdä julkisen sektorin näkökulmasta investointina.

Taustaa: Eriarvoisuutta torjutaan oikeudenmukaisella verotuksella

Verotuksella voidaan vaikuttaa keskeisesti tulojen ja varallisuuden jakautumiseen. Verotus on tältä osin kiinteässä yhteydessä sosiaalietuusjärjestelmään. Jotta pienituloisten asemaa voidaan parantaa, täytyy tarkastella sekä etuuksien kattavuutta ja tasoa että verotuksen kohdentumista ja kireyttä.

Perusturvan korottamisesta koituvat kustannukset on syytä kattaa verotusta muuttamalla. Sekä veropohjan laajentaminen että verotuksen progression lisääminen kuuluvat edelleen keinovalikoimaan. Veropohjaa voidaan laajentaa muun muassa erilaisilla kulutukseen vaikuttavilla veroilla, kuten kansanterveysperusteisilla kulutus- ja valmisteveroilla. Tuloverotuksen progressiivisuuden tarkastelu on tiukan julkisen talouden olosuhteissa välttämätöntä. Myös erilaiset verotuet on jatkossa syytä ottaa kriittiseen tarkasteluun.

Suomessa verojärjestelmän tulevaisuutta pohtineet työryhmät ovat käsitelleet arvonlisäverotuksen muutoksia yhtenä verotuksen painopisteen siirron välineenä. Arvonlisäverokantojen yhtenäistäminen tarkoittaisi käytännössä sitä, että esimerkiksi elintarvikkeiden ja ruoan arvonlisäverokantoja korotettaisiin. Koska pienituloiset kuluttavat elintarvikkeita ja ruokaa suhteellisesti enemmän verrattuna ylempiin tuloiluokkiin, arvonlisäveron korotukset heikentävät merkittävästi heidän reaalista toimeentuloaan. Jos arvonlisäveroa päätetään korottaa, tulee vaikutukset eri tuloiluokkiin arvioida tarkasti ja heikentynyt ostovoima tulee kompensoida pienituloisille etuuksia korottamalla.

SOSTEn suositukset oikeudenmukaiseen verotukseen:

- Indeksileikkausten ja -jäädytysten kompensoinnin aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia julkisen talouden tasapainoon voidaan kattaa esimerkiksi veropohjaa laajentamalla tai kiristämällä tuloverotuksen progressiota.
- Etuuksien verotusta tarkastellaan rinnakkain etuusjärjestelmän kehittämisen kanssa. Pienituloisten sosiaalietuuksien saajien toimeentuloa voidaan parantaa esimerkiksi laajentamalla kunnallisverotuksen ansiotulovähennys myös etuustuloihin tai laajentamalla kunnallisverotuksen eläketulovähennys myös etuustuloihin. Kunnallisverotuksen ansiotulovähennyksen käytön laajentaminen maksaisi noin 200 miljoonaa euroa ja eläketulovähennyksen käytön laajentaminen noin 460 miljoonaa euroa. Kun sote- ja maakuntauudistuksen yhteydessä verojärjestelmän rakenteet muuttuvat, vastaavat verovähennykset tulisi ottaa käyttöön myös valtion ansiotuloverotuksessa, jotta haluttu kokonaisvaikutus saavutetaan.
- Arvonlisäverokantojen yhtenäistäminen voi vaikuttaa pienituloisiin erityisen voimakkaasti. Jos arvonlisäveroa päätetään korottaa, tulee vaikutukset eri tuloiluokkiin arvioida tarkasti ja heikentynyt ostovoima tulee kompensoida pienituloisille etuuksia korottamalla.

Lisätietoja

erityisasiantuntija Anna Järvinen: 050 586 5677, anna.jarvinen@soste.fi
pääekonomisti Jussi Ahokas: 050 308 6870, jussi.ahokas@soste.fi

Perusturvalla tarkoitamme perusturvan riittävyyden arviointiraportin työryhmä mukaisesti työelämän ulkopuolella olevien ja ansiosidonnaisten etuuksien piiriin kuulumattomien henkilöiden pääasiallista toimeentuloturva, jota kaikkein pienituloisimmilla täydentävät asumisen tuet ja toimeentulotuki (Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2011–2015.)